

HET LAATSTE STUK

Informatie over keuzes aan het einde van het leven

NVVE, Nederlandse Vereniging voor een Vrijwillig Levens einde
Amsterdam, 2011

NVVE

Postbus 75331

1070 AH Amsterdam

Telefoon: 0900 - 606 06 06 (€ 0,10 p.m.)

E-mail: euthanasie@nvve.nl

Website: www.nvve.nl

Weblog: www.waardigsterven.nl

Eerste druk: maart 1995

Twaalfde herziene druk: juni 2011

Redactie: Walburg de Jong

Vormgeving: Kees Wagenaars, Breda

Omslag: Joop Smit, Bussum

ISBN 978 - 90 - 74500 - 86 - 9

© NVVE, Amsterdam 2011

Gedeeltelijke overname is toegestaan met bronvermelding
en kennisgeving aan de NVVE.

Voorwoord

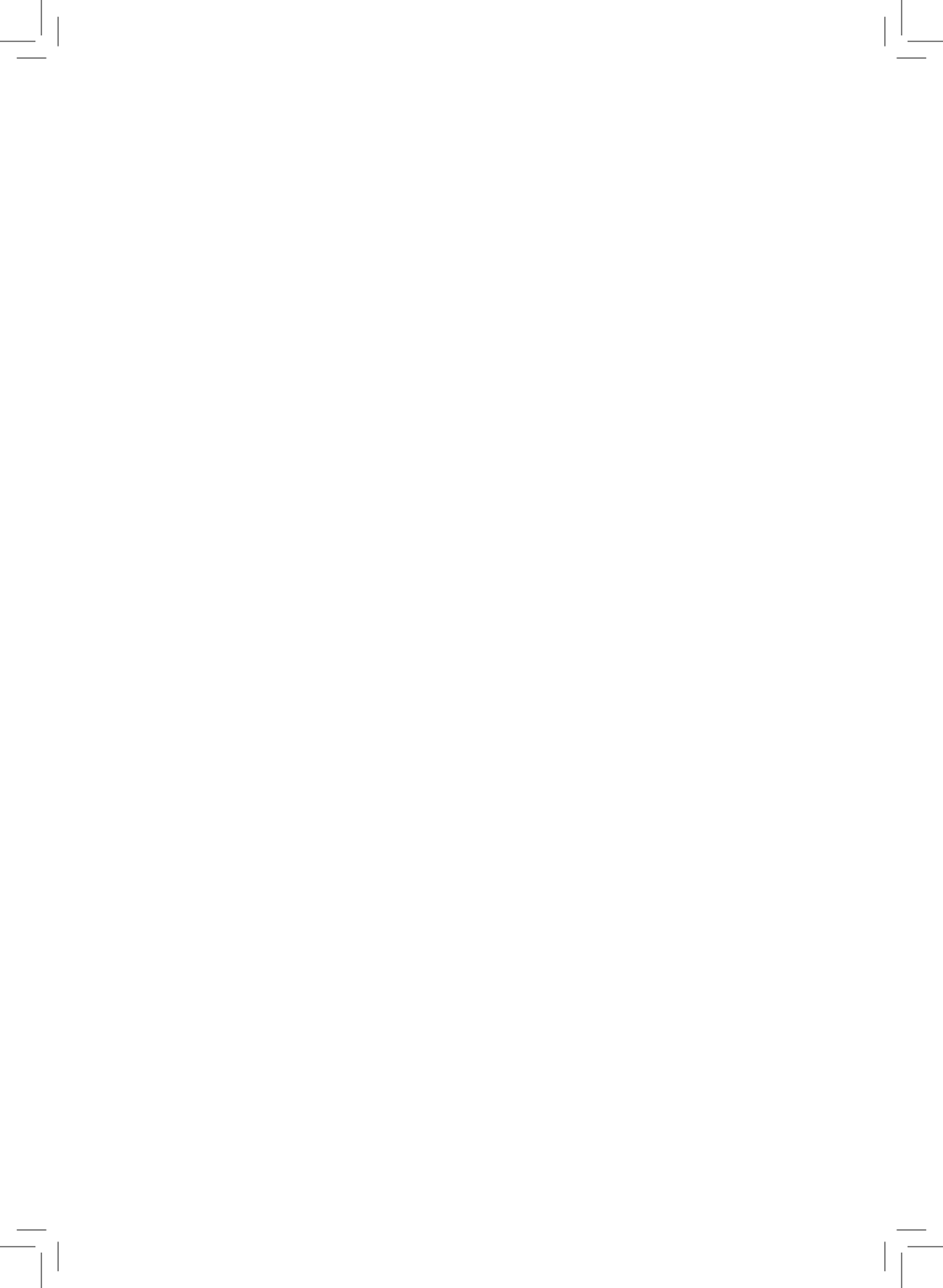
In deze brochure wordt u via vraag en antwoord door de soms weerbarstige materie van de regels betreffende euthanasie en hulp bij zelfdoding gevoerd, waarbij tevens zoveel mogelijk wordt aangegeven op welke wijze de NVVE probeert voor haar leden als gesprekspartner en pleitbezorger op te treden in situaties die verheldering of ondersteuning behoeven.

Voor een goed begrip zij vermeld dat in de tekst omwille van de leesbaarheid bij herhaling sprake is van euthanasie waar strikt genomen euthanasie en hulp bij zelfdoding zou moeten staan.

Hopelijk zal deze herziene uitgave van *Het laatste stuk* er (weer) toe bijdragen dat de kennis inzake de regels en mogelijkheden wordt vermeerderd en daarmee de weerbaarheid van NVVE-leden en andere geïnteresseerden wordt vergroot.

Ook via de website van de NVVE is uitgebreide informatie te vinden:
www.nvve.nl/veelgestelde vragen.

dr. P.M. de Jong, directeur
Amsterdam, juni 2011

Inhoud

Voorwoord

1	EUTHANASIE EN HULP BIJ ZELFDODING (DOOR EEN ARTS)	7
2	WAT IS GEEN EUTHANASIE?	10
3	ROL VAN DE ARTS	11
4	EUTHANASIE IN INSTELLINGEN	13
5	ZELFDODING (ZONDER HULP VAN EEN ARTS)	15
6	PATIËNTENRECHTEN	16
7	SCHRIFTELIJKE WILSVERKLARINGEN	20
8	WILSVERKLARINGEN VAN DE NVVE	23
	• Behandelverbod	23
	• Clausule ‘voltooid leven’	24
	• Niet-reanimerenpenning	24
	• Euthanasieverzoek	25
	• Clausule ‘dementie’	27
	• Volmacht	27
9	GETUIGENVERKLARINGEN	29
10	PRAKTISCHE VRAGEN	30
11	DIENSTEN VAN DE NVVE	32
	• Telefoon dienst	32
	• Ledenondersteuningsdienst	32
	• Gevolmachtigdendienst	34
	• Presentatiedienst	34
	• Informatievoorziening	35

1 EUTHANASIE EN HULP BIJ ZELFDODING (DOOR EEN ARTS)

1 Wat verstaan we in Nederland onder euthanasie?

Onder euthanasie wordt verstaan: een opzettelijk levensbeëindigend handelen door een ander dan de betrokkene, op diens verzoek. Volgens de wet mag in Nederland alleen een arts euthanasie toepassen als hij* voldoet aan de daarbij gestelde zorgvuldigheidseisen en als hij de euthanasie meldt bij de gemeentelijke lijkschouwer.

2 Wat wordt bedoeld met hulp bij zelfdoding?

Bij hulp bij zelfdoding neemt de betrokkene het dodelijk middel zelf in. In een aantal gevallen is de patiënt die om levensbeëindiging vraagt zelf nog in staat de dodelijke medicatie in te nemen. Volgens de wet mag in Nederland alleen de arts deze hulp bij zelfdoding bieden als hij voldoet aan de daarbij gestelde zorgvuldigheidseisen en als hij de hulpbij zelfdoding meldt bij de gemeentelijk lijkschouwer.

3 In welke wet(ten) worden euthanasie en hulp bij zelfdoding geregeld?

De belangrijkste wet is de *Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding*, die 1 april 2002 in werking is getreden. Verder zijn van belang artikel 293 en 294 uit het *Wetboek van Strafrecht* en de *Wet op de Lijkbezorging*.

4 Wat zijn de zorgvuldigheidseisen waaraan een arts zich moet houden bij het verlenen van euthanasie en hulp bij zelfdoding?

De zorgvuldigheidseisen, die in de *Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding* zijn vastgelegd, houden in dat de arts:

- de overtuiging heeft gekregen dat er sprake is van een vrijwillig en weloverwogen verzoek van de patiënt;
- de overtuiging heeft gekregen dat er sprake is van uitzichtloos en ondraaglijk lijden van de patiënt;
- de patiënt heeft voorgelicht over de situatie waarin deze zich bevindt en over diens vooruitzichten;
- met de patiënt tot de overtuiging is gekomen dat er voor de situatie waarin deze zich bevindt geen redelijke andere oplossing is;

- tenminste één andere, onafhankelijke arts heeft geraadpleegd, die de patiënt heeft gezien en schriftelijk zijn oordeel heeft gegeven over de hierboven genoemde zorgvuldigheidseisen;
- de levensbeëindiging of hulp bij zelfdoding medisch zorgvuldig heeft uitgevoerd.

5 Hoe moet een geval van euthanasie en hulp bij zelfdoding worden gemeld?

De gang van zaken bij een melding van levensbeëindiging op verzoek is als volgt:

- De arts moet ieder geval van niet-natuurlijke dood aan de gemeentelijke lijkschouwer melden. In geval van euthanasie of hulp bij zelfdoding levert de arts de informatie aan die nodig is om te beoordelen of hij in overeenstemming met de zorgvuldigheidseisen heeft gehandeld. Hiertoe behoren ook het verslag van de geconsulteerde onafhankelijke arts en eventueel het schriftelijk verzoek om euthanasie/hulp bij zelfdoding van de patiënt;
- De lijkschouwer stelt de burgerlijke stand en de officier van justitie op de hoogte om van hem een verklaring van geen bezwaar tegen begraven of cremieren te verkrijgen. Alle verslagen en het eventuele schriftelijk euthanasieverzoek zendt hij door naar een van de vijf regionale toetsingscommissies (bestaande uit een medisch-, juridisch- en ethisch deskundige);
- De commissie toetst het handelen van de arts aan de zorgvuldigheidseisen. Als de commissie oordeelt dat de arts zorgvuldig heeft gehandeld, is daarmee de zaak afgedaan. Is dit niet het geval dan stuurt de commissie haar oordeel aan het Openbaar Ministerie en aan de Inspecteur voor de Gezondheidszorg. De arts kan dan alsnog worden vervolgd.

6 Bestaat er voor psychiatrische patiënten een mogelijkheid hulp bij zelfdoding te krijgen?

Hulp bij zelfdoding kan ook worden verleend in geval van psychiatrische aandoeningen. De zorgvuldigheidseisen moeten ook hierbij in acht worden genomen. De wet maakt geen onderscheid tussen lichamelijk of geestelijk lijden. Veelal is het lijden van een psychiatrisch patiënt voor de omgeving en arts moeilijker te duiden dan lichamelijk lijden. De Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie (NVvP) heeft voor

psychiaters een richtlijn opgesteld hoe om te gaan met het verzoek om hulp bij zelfdoding door patiënten met een psychiatrische stoornis. De praktijk wijst uit dat het volgen van deze richtlijn en het besluitvormingsproces een langdurig traject kan zijn. Enkele keren per jaar komt het voor dat aan een psychiatrisch patiënt hulp bij zelfdoding wordt verleend.

7 Kan het leven van een persoon met vergevorderde dementie worden beëindigd door euthanasie of hulp bij zelfdoding?

Ja. In de euthanasiewetgeving is wel degelijk ruimte voor levensbeëindiging op verzoek bij (beginnende) dementie. Een van de zorgvuldigheidscriteria in de wet is dat er sprake moet zijn van ondraaglijk en uitzichtloos lijden. Dementie is uitzichtloos, er is geen genezing mogelijk. Het ondraaglijk lijden is in dit geval gebaseerd op psychisch lijden. De toetsingscommissies hebben in de afgelopen jaren meerdere meldingen van euthanasie of hulp bij zelfdoding bij vroege dementie (in de wilsbekwame fase) als zorgvuldig beoordeeld. Veel leden van de NVVE hebben echter in hun schriftelijk euthanasieverzoek te kennen gegeven dat zij euthanasie wensen wanneer zij diep dement zijn. In de wet is opgenomen dat de arts gevolg kan geven aan het schriftelijk euthanasieverzoek (artikel 2, lid 2) wanneer daarnaast aan de zorgvuldigheidscriteria is voldaan. In de praktijk zijn artsen tot nu toe niet bereid geweest euthanasie toe te passen bij gevorderde dementie. Artsen vinden dat zij alleen van de ondraaglijkheid van het lijden kunnen worden overtuigd wanneer een gesprek met de patiënt nog mogelijk is (wanneer er nog sprake is van wederkerigheid). Op dit moment zit de ruimte voor het krijgen van levensbeëindiging bij dementie dus bij de beginnende dementie.

Meer informatie hierover vindt u in de NVVE-brochure *Dementie en het zelfgewilde levenseinde*.

8 Is hulp bij zelfdoding mogelijk als iemand zijn leven als voltooid beschouwt?

Hierbij gaat het over (veelal oudere) mensen die (voor het oog van de buitenwereld) nog redelijk functioneren, maar de dood verkiezen boven het leven omdat het leven voor hen een te zware last is geworden. In zo'n situatie wordt ook wel gesproken over: klaar met leven,

levensmoe(heid), lijden aan het leven, ondraaglijkheid van het leven en het ontbreken van levenswil. Artsen staan in dit soort situaties meestal huiverig tegenover een verzoek om hulp bij zelfdoding omdat in 2002 de Hoge Raad de uitspraak heeft gedaan dat euthanasie en hulp bij zelfdoding alleen is toegestaan als er medisch gezien sprake is van een ziekte. Sinds 2010 is de maatschappelijke en politieke discussie over deze problematiek weer gestart.

9 Kan op baby's met ernstige aangeboren afwijkingen euthanasie worden toegepast?

Van euthanasie kan volgens de definitie pas worden gesproken als het leven wordt beëindigd op uitdrukkelijk verzoek van de patiënt. Een pasgeborene kan zo'n verzoek niet doen. Als het leven van zo'n kind door een arts wordt beëindigd, spreken we niet van euthanasie, maar van levensbeëindigend handelen niet-op-verzoek.

2 WAT IS GEEN EUTHANASIE?

1 Weigeren van een behandeling door een patiënt.

Volgens de Wet op de Geneeskundige Behandelingsovereenkomst (WGB-o, 1995) moet een patiënt toestemming geven voor een behandeling. Weigering van een behandeling of intrekking van de gegeven toestemming is altijd mogelijk, ook als duidelijk is dat dit de dood tot gevolg zal hebben. Er is in dit geval geen sprake van euthanasie.

2 Het staken of achterwege laten van medisch zinloos handelen

Als een arts concludeert dat een behandeling medisch zinloos is en daarom besluit deze behandeling te stoppen of er niet aan te beginnen, dan is dit geen euthanasie. Dit behoort tot normaal medisch handelen.

3 Palliatieve sedatie

Als het overlijden op korte termijn (binnen een tot twee weken) kan worden verwacht en er is bij de patiënt sprake van onbehandelbare klachten, dan kan de arts besluiten - in overleg met de patiënt en/of

zijn naasten - diens bewustzijn te verlagen (sederen) om ondraaglijk lijden te voorkomen. Er wordt geen voedsel en vocht meer toegediend. Palliatieve sedatie is normaal medisch handelen: het lijden wordt verlicht door middel van verlaging van het bewustzijn. Er volgt een natuurlijke dood.

3 ROL VAN DE ARTS

1 Mag alleen een arts euthanasie toepassen?

Ja. Voor ieder ander geldt artikel 293 lid 1 van het Wetboek van Strafrecht waarin staat dat hij die opzettelijk het leven van een ander op diens uitdrukkelijk en ernstig verlangen beëindigt, wordt gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste twaalf jaren of een geldboete van maximaal € 45.000.

2 Mag alleen een arts hulp bij zelfdoding verlenen?

Ja. Voor ieder ander geldt artikel 294 lid 2 van het Wetboek van Strafrecht. Hierin staat: hij die opzettelijk een ander bij zelfdoding behulpzaam is of hem de middelen daartoe verschaft, wordt, indien de zelfdoding volgt, gestraft met een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of een geldboete van maximaal € 11.250.

3 Is een arts verplicht uw verzoek om euthanasie of hulp bij zelfdoding te honoreren?

Nee. Omdat levensbeëindigend handelen niet wordt gerekend tot normaal medisch handelen, kan de arts niet worden verplicht op zo'n verzoek in te gaan. U heeft dus *geen recht* op euthanasie of hulp bij zelfdoding.

Ook als een arts van mening is dat in uw geval aan alle zorgvuldigheidseisen is voldaan, kan hij toch weigeren als hij euthanasie niet in overeenstemming acht met zijn (opvatting van) medische ethiek of met zijn levensbeschouwing/geloofsovertuiging.

De artsenorganisatie KNMG adviseert haar leden de patiënt in zo'n geval door te verwijzen naar een andere arts.

4 Moet u in de stervensfase verkeren voordat tot euthanasie of hulp bij zelfdoding mag worden overgaan?

Nee, het verkeren in de stervensfase is hiervoor geen voorwaarde. Onder stervensfase wordt verstaan dat u binnen afzienbare tijd (een tot twee weken) komt te overlijden.

5 Hoe kunt u uw wensen omtrent euthanasie en hulp bij zelfdoding met de arts bespreekbaar maken?

Het is aan te raden in een vroeg stadium contact met de arts op te nemen en te vragen hoe hij tegenover euthanasie staat. Is hij afwijzend dan kunt u op zoek gaan naar een andere arts. In het algemeen is het moeilijk om van arts te veranderen wanneer men ernstig ziek is of reeds in het stadium is gekomen waarin men om euthanasie of hulp bij zelfdoding vraagt. Is de arts in principe bereid tot euthanasie of hulp bij zelfdoding dan is het belangrijk uw schriftelijk euthanasieverzoek bij hem te deponeren en dit met hem te bespreken.

6 Hoe te handelen als een arts uw verzoek om euthanasie of hulp bij zelfdoding niet honoreert?

In ons land bestaat vrije artsenkeuze; iedereen heeft het recht een andere arts te benaderen. Soms verwijst de arts naar een collega, die in principe wel bereid is (de artsenorganisatie KNMG vindt zo'n verwijzing, professioneel gezien, nodig). Mocht de arts geen medewerking willen verlenen dan zult u zelf een andere arts moeten zoeken. In alle gevallen echter is de arts verplicht dossier en behandeling over te dragen.

7 Wat is de rol van de onafhankelijke arts?

Een van de zorgvuldigheidseisen in de wet is dat de behandelend arts tenminste één onafhankelijke arts raadpleegt. Deze arts moet de patiënt persoonlijk zien en beoordelen of de arts die het euthanasieverzoek overweegt, aan de zorgvuldigheidseisen voldoet. De speciaal opgeleide en onafhankelijke artsen van Steun en Consultatie bij Euthanasie in Nederland (SCEN) voorzien hierin. De patiënt zelf kan geen SCEN-arts benaderen of vragen.

4 EUTHANASIE IN INSTELLINGEN

1 Kan de directie of het bestuur van een instelling euthanasie verbieden?

Volgens de wet heeft de behandelend arts een eigen verantwoordelijkheid bij een verzoek om euthanasie., maar in de praktijk bepaalt het beleid van de instelling veelal of euthanasie wel of niet mag plaatsvinden. Informeer daarom voor opname altijd bij de instelling naar het beleid.

2 Hoe te handelen wanneer u in een ziekenhuis verblijft en euthanasie wenst?

In een ziekenhuis moet u de vraag om euthanasie stellen aan de behandelend arts. U overhandigt uw schriftelijk euthanasieverzoek aan de arts tijdens het gesprek waarin u de euthanasie aan de orde stelt. De arts is gehouden aan het beleid van het ziekenhuis. Het is aan te raden voorafgaand aan de opname bij het ziekenhuis te informeren naar dit beleid. Als blijkt dat euthanasie in dit ziekenhuis niet tot de mogelijkheden behoort, kunt u proberen een ander ziekenhuis te vinden.

3 Wat kunt u doen als de behandelend arts in een ziekenhuis niet wil meewerken aan euthanasie?

Als het beleid van het ziekenhuis de mogelijkheid tot euthanasie niet uitsluit, maar de arts op andere gronden weigert, dan bestaat de mogelijkheid dat u zich tot een andere arts wendt. Mocht, op welke gronden dan ook, een verzoek om euthanasie niet worden gehonoreerd dan kunt u proberen naar een ander ziekenhuis vervoerd of naar huis gebracht te worden. Het is mogelijk dat in een ander ziekenhuis of thuis het verzoek wel wordt gehonoreerd.

4 Wat is de weg als u in een verzorgingshuis woont en euthanasie wenst?

In een verzorgingshuis heeft men, net als in de thuissituatie, in principe vrije artsenkeuze. Het is dus mogelijk een eigen huisarts te kiezen en bij deze keuze rekening te houden met de bereidheid van de arts tot het toepassen van euthanasie. Een verzoek om euthanasie richt men aan de huisarts.

Er zijn verzorgingshuizen met een negatief beleid ten aanzien van euthanasie. Bestuur en directie verwachten van de arts dat hij handelt in de geest van het beleid. Formeel is de arts daartoe niet verplicht. Als hij zich echter al te zeer verzet, kan zijn werksituatie worden bedreigd.

Alvorens intrek te nemen in een bepaald verzorgingshuis is het goed naar het beleid te informeren.

Als blijkt dat euthanasie in dit verzorgingshuis niet mogelijk is, kunt u proberen een ander tehuis te vinden.

5 Hoe te handelen als u in een verzorgingshuis woont en een verzoek om euthanasie wordt niet gehonoreerd?

In een verzorgingshuis is de situatie vergelijkbaar met de thuissituatie; u heeft een arts naar eigen keuze. Weigert deze arts in te gaan op een euthanasieverzoek dan zal dezelfde weg moeten worden bewandeld als in de thuissituatie. Weigert de arts omdat hij vindt dat het instellingsbeleid hem geen ruimte biedt dan kunt u vragen of u naar een andere instelling (bijvoorbeeld een ziekenhuis) kan worden gebracht waar het euthanasieverzoek mogelijk wel wordt gehonoreerd.

Een andere mogelijkheid is vervoer naar het huis van familie.

Raadpleeg vooraf of uw huisarts bereid is euthanasie toe te passen.

Aan-getekend moet worden dat de laatste twee mogelijkheden, mede in verband met uw conditie op dat moment, niet altijd makkelijk te realiseren zijn.

6 Wat te doen als u in een verpleeghuis of hospice verblijft en om euthanasie wilt vragen?

In een verpleeghuis zijn doorgaans gespecialiseerde artsen werkzaam. Het is algemeen gebruik dat u een arts toegewezen krijgt die in dienst is van de instelling. Voor zover mogelijk is het aan te raden voorafgaand aan de opname in een verpleeghuis of hospice te informeren naar het euthanasiebeleid van de instelling en naar de mening van de arts(en). Wijst de instelling euthanasie af dan kunt u proberen in een ander verpleeghuis of hospice opgenomen te worden. De praktijk wijst uit dat dit lastig is.

7 Hoe te handelen als u in een verpleeghuis of hospice verblijft en uw verzoek om euthanasie wordt niet gehonoreerd?

In een verpleeghuis of een hospice zijn er weinig alternatieven als een vraag naar euthanasie niet wordt gehonoreerd. Als in het verpleeghuis of hospice euthanasie tot de mogelijkheden behoort en de arts weigert dan kunt u, zo er nog een arts verbonden is aan het huis, aan deze het verzoek doen. Een andere mogelijkheid is vervoer naar het huis van familie. Raadpleeg vooraf of uw huisarts bereid is euthanasie toe te passen. Mede in verband met uw conditie op dat moment is vervoer meestal moeilijk te realiseren.

5 ZELFDODING (ZONDER HULP VAN EEN ARTS)

1 Wat wordt verstaan onder zelfdoding?

Onder zelfdoding wordt verstaan: opzettelijke levensbeëindiging door de betrokkene zelf.

2 Is zelfdoding toegestaan?

In Nederland is (een poging tot) zelfdoding niet strafbaar.

3 Is het toegestaan om informatie over zelfdoding te verschaffen?

Zowel artsen als leken mogen algemene informatie verschaffen. Aanzetten tot zelfdoding, daarbij behulpzaam zijn en het verschaffen van middelen echter is strafbaar. Indien zelfdoding volgt staat hierop een gevangenisstraf van ten hoogste drie jaren of een geldboete van maximaal € 11.250.

4 Mag er iemand bij zijn als u een poging tot zelfdoding onderneemt?

De aanwezigheid van een andere persoon tijdens een weloverwogen zelfdoding is niet strafbaar indien deze persoon niet actief bij de uitvoering is betrokken en alleen aanwezig is voor morele ondersteuning.

5 Bestaat er betrouwbare informatie over middelen waarvan het gebruik tot de dood leidt?

Op het besloten deel van de website van de NVVE staat informatie

over middelen voor een zorgvuldige zelfdoding. De site is alleen toegankelijk voor leden. Als u zelfdoding overweegt, is het aan te bevelen contact op te nemen met de Ledenondersteuningsdienst van de NVVE.

6 Is de dood door het stoppen met eten en drinken ('versterven') een reële mogelijkheid?

Stoppen met eten en drinken kan een aanvaardbare weg zijn voor zeer oude en/of zeer zieke mensen. Informatie hierover is te vinden in de NVVE-brochure *Stoppen met eten en drinken*.

6 PATIËNTENRECHTEN

1 Waarop zijn uw rechten als patiënt gebaseerd?

In de grondwet is een aantal grondrechten vastgelegd. Het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer en het recht op onaan- tastbaarheid van het menselijk lichaam zijn zulke grondrechten. Het zelfbeschikkingsrecht van de mens, d.w.z. het recht om het eigen leven overeenkomstig zijn eigen inzichten in te richten, wordt dikwijls afgeleid uit de beide hiervoor genoemde grondrechten. Op dit zelfbeschikkingsrecht en de genoemde grondrechten zijn de rechten van de patiënt gebaseerd.

2 Waar zijn deze rechten vastgelegd?

De belangrijkste patiëntenrechten zijn te vinden in de Wet op de Geneeskundige Behandelingsovereenkomst (WGBo).

3 Welke rechten heb ik als patiënt?

Tot uw rechten als patiënt behoren:

- het recht op informatie in begrijpelijke taal;
- het recht niet zonder toestemming te worden behandeld;
- het recht op inzage en afschrift van het eigen dossier;
- het recht op het (schriftelijk) aanwijzen van een vertegenwoordiger;
- het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

4 Wat houdt het recht op informatie in?

De arts moet u informeren over:

- hoe het ervoor staat met uw gezondheid en wat de vooruitzichten zijn;
- aard en doel van een onderzoek, behandeling of verrichting;
- alternatieven, zijn er andere methoden van onderzoek of behandeling.

Als u zegt bepaalde informatie niet te willen, dan krijgt u die informatie niet, tenzij dit ernstig nadeel voor u of anderen oplevert: dan krijgt u toch die informatie van uw zorgverlener.

5 Wat houdt het recht in niet zonder toestemming behandeld te mogen worden?

Dit betekent dat uw arts u uitvoerig op de hoogte moet stellen van uw gezondheidstoestand en een behandeling moet voorstellen, en dat u voor die behandeling toestemming moet geven. U mag altijd een behandeling weigeren of laten stoppen.

6 Wat houdt het recht op inzage in het eigen dossier in?

Van elke patiënt worden gegevens bijgehouden in een dossier. U heeft recht uw eigen dossier in te zien. U mag het niet mee naar huis nemen, maar wel kopieën (laten) maken. Soms moet hiervoor betaald worden.

Uw gegevens mogen zonder uw toestemming niet aan derden gegeven worden. Uitzondering wordt hierop gemaakt als uw gegevens onmisbaar zijn voor wetenschappelijk onderzoek. Maar omdat uw persoonlijke levenssfeer niet geschaad mag worden, moeten uw gegevens dan anoniem gemaakt worden.

7 Wat houdt het recht om een (schriftelijke) vertegenwoordiger aan te wijzen in?

Er kan een moment komen dat u uw wil niet meer kunt bepalen of kenbaar kunt maken. Deze toestand kan tijdelijk of blijvend zijn. Als een arts niet meer met u zelf kan overleggen, zal hij dat doen met uw vertegenwoordiger (gevolmachtigde). Bij wet is geregeld dat uw echtgenoot of partner voor u kan opkomen als vertegenwoordiger. Als deze ontbreekt moet de arts overleggen met uw familie: ouder(s), kind(eren), broer(s) of zus(sen). Het is in principe niet nodig om deze personen schriftelijk te machtigen.

Bent u echter van mening dat een van de kinderen u beter kan vertegenwoordigen dan uw partner of wijst u liever iemand van buiten de familie aan, dan moet u dat op schrift stellen. Ook als u geen directe familie heeft, is het verstandig iemand schriftelijk aan te wijzen. Dat kan bijvoorbeeld door middel van een Volmachtformulier van de NVVE. Iemand die schriftelijk is gemachtigd gaat voor degenen die niet zijn gemachtigd. Volgens de Wet op de Geneeskundige Behandelingsovereenkomst (WGBo) moet de arts met deze gemachtigde overleggen als hij dat niet meer met uzelf kan.

Als iemand zijn eigen leven niet (meer) goed kan inrichten, wordt er door de rechter iemand als vertegenwoordiger benoemd.

Een curator behandelt zowel financiële als medische belangen.

Een mentor gaat alleen over medische belangen.

Als u niemand hebt om aan te wijzen, kan de Gevolmachtigden-dienst van de NVVE u mogelijk van dienst zijn.

8 Wat houdt het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer in?

Dit recht houdt in dat er principe behalve de medische zorgverleners en eventueel uw vertegenwoordiger, niemand aanwezig mag zijn bij bijvoorbeeld een behandeling of onderzoek.

Het betekent ook dat de arts of instelling zorgvuldig moet omgaan met uw persoonsgegevens en ervoor moet zorgen dat onbevoegden daarvan geen kennis kunnen nemen.

9 Mag u om het oordeel van een andere arts (*second opinion*) vragen?

Ja. Voor de arts wiens mening wordt gevraagd, is het meestal nuttig het dossier van de betreffende patiënt in te zien. De arts die als eerste werd geraadpleegd, heeft geen recht dit te weigeren. De meeste zorgverzekeringen vergoeden de kosten van een *second opinion*.

10 Mag een arts besluiten een handeling niet te beginnen of een lopende behandeling stop te zetten?

Ja, de arts hoeft niet te behandelen:

- als hij meent dat de betreffende behandeling medisch zinloos is geworden
- als hij de behandeling niet met zijn geweten kan verenigen, bijvoorbeeld wegens zijn medische ethiek of geloofsovertuiging.

11 Mag ik (kunstmatige) toediening van voedsel en vocht weigeren?

Ja, als u te kennen geeft geen voedsel of vocht (meer) te willen dan mag de arts of verpleegkundige u daartoe niet dwingen. Uitgebreide informatie hierover vindt u in de NVVE-brochure *Stoppen met eten en drinken*.

12 Heb ik het recht van huisarts te veranderen?

Ja, u heeft als patiënt het recht zelf uw huisarts te kiezen of van huisarts te veranderen als daarvoor voldoende aanleiding is. Binnen een groepspraktijk bestaat de mogelijkheid van arts te veranderen zonder van praktijk te veranderen. Kan dit niet, dan moet u op zoek naar een andere arts in een andere praktijk. Als de verhoudingen niet al te verstoord zijn, kunt u uw arts om advies vragen. Anders kan uw zorgverzekeraar u vertellen welke huisartsen in uw regio gevestigd zijn.

Voordat u een definitieve keuze maakt, kunt u een kennismakingsgesprek met een huisarts aanvragen. U krijgt dan een indruk van de persoon en de praktijk.

Uw wens om van huisarts te veranderen kan op praktische problemen stuiten. De huisarts van uw keuze mag namelijk weigeren u als nieuwe patiënt aan te nemen als u te ver weg woont, zijn praktijk vol is of als hij u kortgeleden nog hulp heeft verleend als waarnemer van uw oude huisarts.

13 Kunt u een klacht indienen tegen een arts of instelling als u niet tevreden bent?

Ja. U heeft volgens de wet het recht een klacht in te dienen. Het is raadzaam (niet verplicht) de klacht eerst te bespreken met degene die de klacht heeft veroorzaakt. Verloopt het gesprek niet naar tevredenheid dan kunt u (meestal schriftelijk) een klacht indienen bij een klachtencommissie. De Wet Klachtrecht Cliënten Zorgsector stelt verplicht dat iedere hulpverlener en instelling een klachtencommissie heeft.

Via Informatie en Klachtenopvang Zorgbelang (telefoon 0900 - 243 70 70) kunt u in contact komen met een Informatie- en Klachtenbureau Gezondheidszorg (IKG) in uw buurt. Het IKG geeft gratis informatie, advies en zo nodig bijstand.

Los van een klacht zoals hierboven besproken kunt u over een arts

ook klagen bij een van de vijf regionale tuchtcolleges over enig handelen of nalaten in strijd met de zorg, die de arts behoort te betreffen ten opzichte van de patiënt of diens naaste relaties, of over enig ander handelen of nalaten in strijd met de goede uitoefening van individuele gezondheidszorg. De eisen waaraan zo'n klacht moet voldoen en de wijze van behandeling van die klachten zijn geregeld in het Tuchtrechtbesluit BIG.

14 Kan ik gedwongen worden opgenomen?

Ja, als u een gevaar vormen voor uzelf of uw omgeving, kunt u gedwongen worden opgenomen. De Wet bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (Wet bopz) regelt een gedwongen opname en beschermt mensen die hiermee te maken krijgen. Het gaat dan om uw rechten als u gedwongen bent opgenomen in een bopz-aangemerkt psychiatrisch ziekenhuis, verpleeghuis of instelling voor verstandelijk gehandicapten.

De Wet bopz geldt voor:

- patiënten met een psychische stoornis;
- cliënten met een verstandelijke beperking;
- psychogeriatrische cliënten.

Uitgebreide informatie over de Wet bopz leest u op de website dwangindezorg.nl

7 SCHRIFTELIJKE WILSVERKLARINGEN

1 Welke functie heeft een schriftelijke wilsverklaring?

In een schriftelijke wilsverklaring kunnen wensen op medisch gebied worden vastgelegd. Deze verklaring wordt opgesteld met het oog op situaties, waarin u uw wil niet meer kunt bepalen en/of niet meer kenbaar kunt maken. Zolang u uw wensen kunt uiten kunt u altijd afwijken van de eigen schriftelijke wilsverklaring.

2 Wat kunt u in een schriftelijke wilsverklaring regelen?

Er zijn verschillende soorten verklaringen. Ten eerste kunt u denken

aan de verklaring waarin u, onder bepaalde omstandigheden, geen toestemming geeft voor een medische behandeling. Men spreekt dan van een weigering van behandeling/behandelverbod.

Te denken valt bijvoorbeeld het weigeren van sondevoeding en reanimatie.

Vervolgens is er de verklaring waarin u verzoekt om onder bepaalde omstandigheden uw leven te beëindigen (euthanasieverzoek).

Ook is er een verklaring (volmacht) waarin u een vertegenwoordiger (gevolmachtigde) aanwijst die, als u dit zelf niet meer kunt, namens u uw medische belangen behartigt en uw wensen kenbaar maakt.

Een schriftelijke wilsverklaring kan te allen tijde worden herroepen door een nieuwe te schrijven/ondertekenen. Ook kan de verklaring worden ingetrokken door alle exemplaren die ervan bestaan te vernietigen.

3 Hoe kunt u een schriftelijke wilsverklaring opstellen?

De wet zegt hierover heel weinig. Om misverstanden te voorkomen is het noodzakelijk een schriftelijke wilsverklaring te voorzien van uw achternaam, volledige voornamen en geboortedatum. Sluit de verklaring af met de datum, de plaats van ondertekening en uw handtekening. Een verklaring mag worden geschreven of getypt. Als u verklaringen hebt opgesteld, is het belangrijk dat u ze met uw arts bespreekt, waarna hij de verklaringen kan opnemen in uw dossier. Standaard schriftelijke wilsverklaringen worden onder andere uitgegeven door:

- de NVVE (behandelverbod/niet-reanimerenpenning/euthanasieverzoek/volmacht);
- Nederlandse Patiënten Vereniging (levenswensverklaring);
- Stichting Zorgverklaring (zorgverklaring).

Deze organisaties hebben gezamenlijk de brochure *Regel het nu... voor later* over wilsverklaringen uitgegeven.

4 Moeten uw partner en/of kinderen de wilsverklaringen ook tekenen?

Nee, de verklaringen zijn een zuiver individuele aangelegenheid..

5 Is de arts verplicht gehoor te geven aan uw wensen die in een schriftelijke wilsverklaring zijn vastgelegd?

Uw recht om een behandeling te weigeren door middel van een schriftelijke wilsverklaring is in de Wet op de Geneeskundige Behande-

lingsovereenkomst (WGBo) verankerd. Een arts moet deze verklaring volgen.

Het schriftelijk euthanasieverzoek is vastgelegd in de Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding (WtL).

Een schriftelijk euthanasieverzoek is niet afdwingbaar.

Om verschillende redenen kan de arts weigeren hierop in te gaan.

Als u in een wilsverklaring een vertegenwoordiger (gevolmachtigde) heeft aangewezen, treedt deze namens u op. Hiervoor bestaat in de WGBo een wettelijke grondslag. Een arts is dus verplicht met deze persoon het gesprek te voeren over uw wensen.

6 Wie kan als uw vertegenwoordiger (gevolmachtigde) optreden?

Als vertegenwoordiger kan optreden een curator, mentor, persoonlijk gemachtigde, echtgenoot/partner of familie. Volgens de WGBo wordt een door de rechter benoemde curator of mentor boven de door u aangewezen persoon gesteld. Als curator of mentor of een persoonlijk (schriftelijk) gemachtigde ontbreken is uw echtgenoot of partner de aangewezen gesprekspartner. Ontbreekt deze dan kan de arts overleggen met uw familie: ouder, kind, broer of zus.

7 Wie kan als uw persoonlijk gemachtigde optreden?

Iedere volwassene, die u daarvoor aanwijst, kan als gevolmachtigde optreden. Een goede relatie met de volmachtgever van groot belang is.

8 Is bij het ondertekenen van een wilsverklaring notariële bekrachtiging vereist?

Nee. De waarde van notariële vastlegging is dat de notaris ervoor instaat dat de verklaring echt afkomstig is van de ondertekenaar.

Als de ondertekenaar de verklaring zelf aan de arts overhandigt of ze hem toezendt en vervolgens met de arts hierover een gesprek voert, hoeft de arts niet te twijfelen aan de echtheid van de handtekening. Het is dus niet nodig de verklaring notarieel vast te leggen.

8 WILSVERKLARINGEN VAN DE NVVE

Voor het ontvangen van wilsverklaringen van de NVVE is een lidmaatschap vereist.

Behandelvebod

1 Wat kunt u in een behandelverbod van de NVVE regelen?

In het behandelverbod geeft u te kennen dat als de verwachting is dat tengevolge van ziekte, ongeval, coma of dementie geen terugkeer naar een waardig leven meer mogelijk is of verdergaande ontluistering is te voorzien of u uitzichtloos lijdt, u niet meer behandeld wilt worden. U verbiedt ook het toedienen van voedsel en vocht. U kunt een persoonlijke aanvulling toe voegen, bijvoorbeeld een korte beschrijving van u als persoon en uw leven en wat u belangrijk vindt rondom uw levenseinde. Deze aanvulling kan uw verzoek verduidelijken, individualiseren en versterken.

Het behandelverbod van de NVVE is een standaardverklaring, gesteld op uw geboortenaam.

Aan het behandelverbod is de aparte bijlage clausule 'voltooid leven' toegevoegd. Deze wordt op pag. 24 apart besproken.

2 Is het nodig om, als u niet gereanimeerd wil worden, een aparte wilsverklaring (naast het behandelverbod) op te stellen?

Dit is niet nodig. In het behandelverbod vraagt u elke behandeling te staken. Hieronder valt ook reanimatie.

Let wel! Als u nooit en te nimmer wilt worden gereanimeerd (ook als er wel terugkeer mogelijk is naar een waardige levensstaat, kunt u om de hals een **niet-reanimerenpenning** dragen. Hulpverleners/omstanders vinden deze waarschijnlijk sneller dan uw behandelverbod (zie ook pag. 24).

3 Is de hulpverlener verplicht zich aan het behandelverbod te houden?

Ja. Als uitgangspunt geldt, dat voor het instellen van elke geneeskundige behandeling uw toestemming nodig is. Meestal gebeurt dit mondeling. Met het oog op een situatie waarin u niet meer mondeling kunt toestemmen, kunt u uw wensen schriftelijk vastleggen. Het recht om een behandeling te weigeren door middel van een schriftelijke wilsverklaring is in de WGBa wettelijk verankerd. Een arts en (ambulance) verpleegkundigen zijn in principe verplicht deze verklaring te volgen.

4 Kunnen jongeren een behandelverbod aanvragen?

Vanaf 16 jaar kunt u lid worden van de NVVE en een behandelverbod aanvragen. De NVVE stelt ook jongeren vanaf twaalf jaar van wie de vertegenwoordiger lid is, in de gelegenheid een behandelverbod aan te vragen. Voor de twaalf- tot zestienjarigen heeft dit behandelverbod echter geen wettelijke status.

Clausule ‘voltooid leven’ behorend bij het behandelverbod

1 Hoe maakt u kenbaar dat u, hoewel u na de behandeling een reële mogelijkheid hebt in een redelijke en waardige levensstaat verder te leven, toch behandeling weigert?

U kunt in dit geval de clausule ‘voltooid leven’ tekenen. Reden om de kans om te sterven aan te grijpen kan zijn dat u uw leven als afgerond beschouwt. Weest u zich ervan bewust dat als u dit ondertekent u misschien de kans opgeeft om nog verscheidene jaren in redelijke gezondheid te leven.

Niet-reanimerenpenning

1 Wat is de functie van een niet-reanimerenpenning?

De penning is een (uiterst korte) niet-reanimerenverklaring, die om de hals gedragen kan worden. In geval van (bijvoorbeeld) een ongeluk gaat men er van uit dat de hulpverlener deze penning sneller zal vinden dan andere bescheiden en dat hij zich houdt aan uw wens niet gereanimeerd te willen worden. Uw foto en uw persoonsgegevens geven de hulpverlener zekerheid dat de drager dezelfde persoon is als de ondertekenaar. Een penning heeft een verstrekend karakter. U verbiedt hiermee onder alle omstandigheden elke vorm van reanimatie.

2 Is de hulpverlener verplicht zich aan de niet-reanimerenpenning te houden?

Ja. De niet-reanimerenpenning, voorzien van naam, geboortedatum, pasfoto en handtekening, kan worden gezien als een schriftelijke wilsverklaring, te weten een behandelverbod. Als zodanig moet de wens, door u daarin neergelegd, door artsen en (ambulance)verpleegkundigen worden gerespecteerd. Ook de leek-reanimator, zoals EHBO-er en BHV-er, dienen de penning te respecteren. De penning moet daarvoor

wel zichtbaar gedragen te worden, zodat deze onmiddellijk opgemerkt kan worden.

Euthanasieverzoek

1 Hoe kunt u te kennen geven dat u onder bepaalde omstandigheden uw leven door euthanasie beëindigd zou willen zien?

Dit kan door middel van een schriftelijke wilsverklaring, een zogenaamd euthanasieverzoek. Dit document waarin u uw wil en wensen inzake het levenseinde vastlegt, vervangt uw mondelinge verzoek. Het euthanasieverzoek van de NVVE is een standaardverklaring, gesteld op uw geboortenaam. Aan het schriftelijk euthanasieverzoek is de aparte bijlage clause 'dementie' toegevoegd. Deze wordt op pag. 27 apart besproken.

2 Wat kunt u in een euthanasieverzoek van de NVVE vastleggen?

In een euthanasieverzoek vraagt u uw arts uw leven te beëindigen als u verkeert in een toestand die geen redelijk uitzicht biedt op terugkeer naar een waardige levensstaat of verdergaande ontluistering is te voorzien of waarin u ondraaglijk en uitzichtloos lijdt. U kunt u een persoonlijke aanvulling op dit euthanasieverzoek maken. Te denken valt aan een korte beschrijving van u als persoon en uw leven en wat u belangrijk vindt met betrekking tot uw levenseinde. Deze aanvulling kan uw verzoek verduidelijken, individualiseren en versterken.

3 Wat is (mede) het doel van een euthanasieverzoek?

In dit verzoek legt u het resultaat van uw bezinning op het levenseinde vast. Het verzoek dient tevens:

- als basis voor een gesprek waarin de behandelend arts wordt gevraagd of hij bereid is, als de euthanasiewens in de toekomst actueel wordt, aan die wens te voldoen;
- als verduidelijking van uw wil als u nog wel enigszins kan aangeven wat u wil, maar niet meer in staat bent tot het geven van een uitgebreide toelichting;
- als een concreet verzoek om euthanasie als u uw wil niet meer kunt uiten;
- als standpuntbepaling van u op grond waarvan de vertegenwoordiger uw euthanasiewens kan overbrengen aan de arts als u daartoe zelf niet meer in staat bent.
- als ondersteuning van de weloverwogenheid van het euthanasieverzoek.

4 Is een euthanasieverzoek voorwaarde voor euthanasie?

Aan euthanasie moet altijd uw verzoek ten grondslag liggen. Het is niet zo dat dit verzoek per se schriftelijk moet zijn. Uw mondelinge verzoek aan de behandelend arts, al dan niet in bijzijn van derden kan voldoende zijn, evenals een mondeling verzoek, dat vastgelegd (en daarmee bewijsbaar) wordt op een video- of geluidsband of op digitale wijze. Vooral met het oog op een situatie waarin u zelf niet meer kunt aangeven wat u wilt, is het belangrijk een schriftelijke verklaring op te stellen.

5 Bent u met een euthanasieverzoek ervan verzekerd dat euthanasie wordt toegepast als u dat wilt?

Nee, een euthanasieverzoek is geen garantie dat euthanasie wordt toegepast wanneer u daarom vraagt; het is niet afdwingbaar. Geen arts kan gedwongen worden euthanasie toe te passen of hulp bij zelfdoding te verlenen. Uw euthanasieverzoek is echter wel een onmisbaar document wanneer u tijdig uw euthanasiewens met arts of ziekenhuis wilt bespreken. Tijdig betekent dat u beter niet kunt wachten tot u ernstig ziek bent. Het is juist goed om, in geval van ziekte, naar voorafgaande gesprekken te kunnen verwijzen zodat u uw verzoek in het kader van een reeds geuite wens kunt doen. Een andere reden om tijdig over uw levenseinde na te denken en uw wil vast te leggen is dat een ernstige ziekte of ongeval zo plotseling kan optreden dat u niet meer in staat bent uw wil te uiten.

6 Is de vrees gerechtvaardigd dat als u een euthanasieverzoek in bezit heeft, een arts tegen uw wens euthanasie zal toepassen?

Nee. Zolang u aanspreekbaar bent, zal de arts altijd met u overleggen. Ook kunt u te allen tijde het euthanasieverzoek herroepen. In geval dat u niet meer aanspreekbaar bent, zal de arts moeten overleggen met de vertegenwoordiger. Artsen zullen nooit zonder overleg met hetzij de patiënt, hetzij diens vertegenwoordiger, overgaan tot euthanasie.

7 Kunnen jongeren een euthanasieverzoek aanvragen bij de NVVE?

Vanaf 16 jaar kunt u lid worden van de NVVE en een euthanasieverzoek aanvragen. De NVVE stelt ook jongeren vanaf twaalf jaar van wie de vertegenwoordiger lid is, in de gelegenheid een euthanasieverzoek aan te vragen. In principe treedt het verzoek in werking als de opsteller

zestien jaar is en wilsonbekwaam wordt. Met betrekking tot een twaalf- tot zestienjarige zij nog vermeld dat als hij wilsbekwaam is geweest en een schriftelijk verzoek om euthanasie heeft opgesteld, alleen met toestemming van de ouders euthanasie mag worden toegepast als de twaalf- tot zestienjarige inmiddels wilsonbekwaam is geworden.

Clausule ‘dementie’ behorend bij het euthanasieverzoek

1 Wat houdt de clausule ‘dementie’ in?

Het moment waarop de dementerende verzoeker zijn wilsbekwaamheid verliest is niet vooraf vast te stellen. Juist voor de periode waarin de wilsbekwaamheid uitdooft is het belangrijk op papier te hebben waarom dementie voor iemand een niet te accepteren toestand is. De clausule biedt ruimte om uw persoonlijke overwegingen op te schrijven.

Informatie over dementie en keuzes aan het einde van het leven is te vinden in de NVVE-brochure *Dementie en het zelfgewilde levenseinde*.

Volmacht

1 Hoe kunt u een persoonlijk gemachtigde (vertegenwoordiger) aanstellen?

Het is belangrijk om, als u ‘nog goed bij uw verstand bent’ iemand aan te wijzen die uw belangen kan behartigen als u dat zelf niet meer kunt (door bijvoorbeeld bewusteloosheid, dementie, afasie of beroerte). Dit kan door middel van een volmacht. Een gevolmachtigde kan zowel een van uw naasten zijn als iemand anders. U kunt op het volmachtformulier ook een plaatsvervanger aanwijzen voor het geval uw eerste gemachtigde verhinderd is, maar dat is niet noodzakelijk. Uw gemachtigde moet op de hoogte zijn/blijven van uw wensen. Het is daarom raadzaam eens in de paar jaar met uw vertegenwoordiger hierover contact te hebben of vaker als de situatie daarom vraagt.

2 Wie kan er voor uw belangen opkomen als u in een euthanasie-situatie verkeert en zelf niet (meer) bij machte bent uw wil kenbaar te maken?

Uw echtgenoot of partner is in eerste instantie degene die voor u kan opkomen als gevolmachtigde. Als deze ontbreekt moet de arts

overleggen met uw familie: ouder, kind, broer of zus. Het is niet nodig bovengenoemde personen schriftelijk te machtigen.

Ter wille van de duidelijkheid raadt de NVVE aan toch degene die u uit deze personen als vertegenwoordiger wilt, schriftelijk te machtigen. Als u een ander dan hierboven genoemd schriftelijk heeft gemachtigd, dan is deze persoon degene met wie de arts moet overleggen. Soms heeft een patiënt een curator of mentor. Dezen gaan weer voor de schriftelijk gemachtigde.

Let wel! Euthanasie is geen recht; de gevolmachtigde (vertegenwoordiger) kan slechts uw euthanasiewens overbrengen aan de arts, maar niet afdwingen.

3 Hoe is de verhouding tussen de hulpverlener en degene die schriftelijk gemachtigd is om voor uw belangen op te komen?

Volgens de WGBa is de arts verplicht met de gevolmachtigde (al dan niet schriftelijk gemachtigd) het gesprek te voeren over de wensen van de patiënt.

4 Als er geen behandelverbod is opgesteld, kan de schriftelijk gemachtigde dan toch namens u vragen een behandeling te staken of niet in te zetten?

Ja. Als u geen behandelverbod heeft opgesteld en u bent niet bij machte een beslissing te nemen dan moet de gevolmachtigde toestemming geven voor een eventuele behandeling.

5 Als u geen niet-reanimerenpenning heeft kan de schriftelijk gemachtigde dan toch namens u vragen niet te reanimeren?

Ja. Als u geen niet-reanimerenpenning heeft en u bent niet bij machte een beslissing te nemen dan moet de gevolmachtigde toestemming geven voor een eventuele behandeling.

6 Als u geen euthanasieverzoek heeft opgesteld, kan de schriftelijk gemachtigde dan toch namens zijn volmachtgever vragen om euthanasie?

Nee. Een verzoek om euthanasie wordt als zo persoonsgebonden gezien, dat alleen u erom kan vragen. Volgens de WGBa is de arts verplicht met de gevolmachtigde (al dan niet schriftelijk gemachtigd) het gesprek te voeren over de wensen van de patiënt, als deze dit zelf niet

meer kan. In zo'n gesprek kan de gemachtigde wijzen op uw euthanasiewens, die u voorheen mogelijk uitte.

7 Weet de NVVE een gevolmachtigde voor u als u een gevolmachtigde zoekt?

Voor leden die onmogelijk in eigen kring (familie, vrienden of kennissen) een gevolmachtigde kunnen vinden, bestaat de mogelijkheid dat een vrijwillige medewerker van de Gevolmachtigdendienst als zodanig kan optreden.

8 Moet de gevolmachtigde de volmacht ondertekenen?

Nee, dit hoeft niet. U moet, als volmachtgever, naam, adres, woonplaats, telefoonnummer en geboortedatum en -plaats van uw (plaatsvervangend) gevolmachtigde op de volmacht plaatsen.

9 GETUIGENVERKLARINGEN

1 Kunnen mensen die niet (meer) zelfstandig kunnen lezen een wilsverklaring aanvragen bij de NVVE?

Als u blind of slechtziend bent kunt u een wilsverklaring aanvragen. Wanneer u de wilsverklaring niet zelf kan lezen, verdient het aanbeveling dit te ondervangen door een getuigenverklaring namens u te laten tekenen door twee getuigen. Een van de getuigen dient de inhoud van de wilsverklaring in zijn geheel voor te lezen.

Na bevestiging door u dienen de getuigen de getuigenverklaring te ondertekenen. Indien u enigszins in staat bent te tekenen dan is het aan te bevelen deze handtekening te plaatsen op de wilsverklaring.

2 Kan iemand een wilsverklaring aanvragen als men niet (meer) zelfstandig kan ondertekenen?

Verlamming, een motorische handicap of een gewrichtsaandoening kan er de oorzaak van zijn dat u geen wilsverklaring kunt ondertekenen. Een getuigenverklaring kan dit ondervangen. Na in het bijzijn van twee getuigen te hebben ingestemd met de inhoud van de wilsverklaring, dienen de getuigen de getuigenverklaring te dateren en te tekenen.

Beide getuigen dienen aanwezig te zijn. Indien u nog enigszins in staat bent te tekenen, dan is het aan te bevelen toch deze handtekening op de wilsverklaring te plaatsen, ook al is deze slecht leesbaar.

3 Kunnen mensen met afasie een wilsverklaring aanvragen?

Wanneer te eniger tijd twijfel zou kunnen ontstaan of u ten tijde van de ondertekening wel beseft wat de inhoud van de wilsverklaring was, verdient het aanbeveling dit te ondervangen door een getuigenverklaring.

Door middel van een getuigenverklaring verklaren twee getuigen, na voorlezing van de wilsverklaring, dat u de inhoud daarvan heeft begrepen. U dateert en tekent op de daarvoor bestemde plaats op de wilsverklaring. Beide getuigen dienen aanwezig te zijn.

4 Welke eisen worden gesteld aan de getuigen?

De getuigen moeten meerderjarig zijn en de taal verstaan waarin de verklaring is opgesteld.

5 Bestaat er een alternatief voor de getuigenverklaring?

U kunt ook, als u niet meer kunt ondertekenen, een mondelinge verklaring afleggen en die opnemen op videoband of cassettebandje of digitale opnamen en bijvoorbeeld bewaren op een USB-stick.

10 PRAKTISCHE VRAGEN

1 Hoe kunt u wilsverklaringen aanvragen bij de NVVE?

Bij de aanmelding als lid kunt u aangeven dat u wilsverklaringen wilt bestellen. Bent u al lid, maar u heeft nog geen wilsverklaringen dan kunt u via de website www.nvve.nl inloggen op 'Mijn NVVE' en de wilsverklaringen bestellen of u kunt een bestelformulier aanvragen door ons te bellen, schrijven of mailen.

2 Hoe kunt u lid worden van de NVVE?

U kunt ons bellen, schrijven of mailen. Ook via onze site kunt u zich aanmelden als lid: www.nvve.nl.

3 **Moet de huisarts de wilsverklaringen ook ondertekenen?**

Het is niet nodig dat de huisarts de verklaring ook ondertekent. Wel is het van belang dat u ervoor zorgt dat de arts niet hoeft te twijfelen aan de herkomst van de verklaring. Als u de verklaring zelf aan de arts geeft en vervolgens er met hem over spreekt, zal er voor de arts geen reden tot twijfel zijn.

4 **Hoe lang is een wilsverklaring geldig?**

Juridisch gezien blijft een schriftelijke verklaring van kracht zolang deze niet is ingetrokken of gewijzigd. De opvatting dat een wilsverklaring om de paar jaar opnieuw zou moeten worden bevestigd vindt geen steun in de wet. Wel raadt de NVVE aan met zekere regelmaat met uw arts over uw verklaringen te spreken om aan te geven dat u er nog steeds achter staat. Als u dat eens in de paar jaar doet en uw arts maakt daarvan aantekeningen in uw dossier dan versterkt dat tevens de kracht van uw wilsverklaringen.

5 **Bestaan er vertalingen van de wilsverklaringen en zijn deze ook geldig in het buitenland?**

Door de NVVE worden vertalingen van de wilsverklaringen uitgegeven in het Engels.

U ontvangt hiervan geen extra kopieën zoals van de Nederlandstalige tekst. U kunt ons bellen, schrijven of mailen. Bij reizen naar het buitenland kan het nuttig zijn een vertaling van het **behandelverbod** mee te nemen. Er is echter geen zekerheid dat wensen, daarin geuit, worden opgevolgd.

Aan het **euthanasieverzoek** zal in het buitenland geen waarde gehecht worden. Een euthanasieverzoek is een typisch Nederlands product.

Op dit moment kennen ook België en Luxemburg een euthanasiewet. Er is geen ervaring mee dat het schriftelijk euthanasieverzoek in deze landen van betekenis kan zijn.

6 **Is een niet-reanimerenpenning ook geldig in het buitenland?**

De niet-reanimerenpenning van de NVVE is opgesteld op basis van de wetgeving in Nederland. Er zijn landen waar vergelijkbare wetgeving bestaat, in andere landen is men weer minder ver. Toch is het goed bij reizen naar het buitenland de penning te dragen. Het kan bij artsen aldaar (afgezien van de taalproblemen) enig houvast bieden bij hun handelen, maar het garandeert niets.

7 Is een volmacht ook geldig in het buitenland?

De volmacht, die ook is vertaald in het Engels, is opgesteld op basis van de wetgeving in Nederland. Niet overal is de wetgeving gelijk, maar toch is het zinnig een vertaling van de volmacht mee te nemen naar het buitenland.

11 DIENSTEN VAN DE NVVE

Telefoondienst

1 Kunt u telefonisch informatie inwinnen over euthanasie en (hulp bij) zelfdoding?

Onze vrijwillige medewerkers aan de telefoon kunnen in eerste instantie informatie verschaffen. Afhankelijk van de vraag kunnen zij doorverwijzen naar de deskundigen op de verschillende gebieden. Op verzoek kan informatie over het lidmaatschap worden toegezonden.

Ledenondersteuningsdienst

1 Waar kun u terecht met vragen over euthanasie, (hulp bij) zelfdoding en andere vragen rondom het zelfgewilde levenseinde?

Een onderdeel van de NVVE is de Ledenondersteuningsdienst. Deze dienst bestaat uit een aantal coördinatoren en vrijwillige medewerkers. U kunt bij hen terecht voor:

- informatie, (individuele) ondersteuning, bemiddeling en advies over vraag of problemen rondom een vrijwillig levenseinde;
- gesprekken over zelfdoding, in een zorgvuldig traject wordt informatie verstrekt over voorwaarden, methoden en middelen;
- (juridisch) advies in complexe zaken aan leden, (huis)artsen, psychiaters, specialisten ouderenzorg, verpleegkundigen en andere zorgverleners.

2 Hoe komt u in contact met de Ledenondersteuningsdienst?

De coördinatoren zijn bereikbaar via het bureau van de NVVE. U kunt telefonisch, schriftelijk of via de mail contact opnemen met het bureau. De vraag wordt dan in behandeling genomen door de coördinatoren.

Zij nemen contact met u op en zoeken desgewenst een vrijwillige medewerker die bij u in de buurt woont. Deze vrijwillige medewerker neemt contact met u op om een afspraak te maken. De vrijwillige medewerker kan bij u thuis komen voor een gesprek.

3 Waar vindt een gesprek tussen cliënt en vrijwillige medewerker plaats?

In principe komt de vrijwillige medewerker naar uw verblijfplaats. Dit kan uw huisadres of zorginstelling zijn. Wilt u het gesprek elders voeren dan kunt u hierover overleggen. Zo nodig kan het gesprek op het bureau in Amsterdam plaats vinden.

4 Wat kan de Ledenondersteuningsdienst daadwerkelijk doen?

In een gesprek met u kan worden gezien welke stappen kunnen worden ondernomen om de oplossing, die u voor ogen staat, dichterbij te brengen. De vrijwillige medewerker kan, indien noodzakelijk, bemiddelen tussen u en de arts door aanwezig te zijn bij het gesprek of door contact op te nemen met de arts.

5 Kan iedereen een beroep doen op de Ledenondersteuningsdienst?

Alle leden kunnen een beroep doen op deze dienst, zowel zij die persoonlijk zijn betrokken bij euthanasie, hulp bij zelfdoding en andere keuzes rondom het levenseinde, als degenen die daarmee beroepsmatig of als naaste mee te maken hebben.

6 Kan de Ledenondersteuningsdienst hulp bieden wanneer er problemen zijn met levensbeëindigend handelen bij baby's met ernstige aangeboren afwijkingen?

Met betrekking tot deze kinderen wordt niet gesproken over euthanasie, maar over levensbeëindigend handelen zonder verzoek. Deze problematiek valt buiten de doelstelling van de NVVE. Er is echter wel regelgeving over wilsonbekwamen, de Ledenondersteuningsdienst kan hierover informatie verschaffen.

Gevolmachtigdendienst

1 Zijn er bij de NVVE mensen beschikbaar die als gevolmachtigde kunnen optreden?

Een van de diensten van de NVVE is de Gevolmachtigdendienst. Deze bestaat uit een aantal coördinatoren en vrijwillige medewerkers. De vrijwillige medewerkers kunnen voor leden van de NVVE als gevolmachtigde functioneren. Een gevolmachtigde behartigt uw belangen bij medische beslissingen als u daar zelf niet meer toe in staat bent. Voor deze dienst wordt door de NVVE een jaarlijkse bijdrage van € 30,- in rekening gebracht. In overleg is reductie mogelijk.

2 Hoe kunt u in contact komen met de Gevolmachtigdendienst?

Uitgebreide schriftelijke informatie en een aanvraagformulier kunt u schriftelijk, telefonisch of via internet aanvragen.

3 Wie kan beroep doen op de Gevolmachtigdendienst?

De dienst is bestemd voor leden voor wie het onmogelijk lijkt in eigen kring (familie, vrienden of kennissen) een gevolmachtigde te vinden.

4 Hoe maakt u (volmachtgever) en vrijwillige medewerker (gevolmachtigde) kennis met elkaar?

De coördinator van de GD bekijkt of aan de gestelde criteria wordt voldaan en of er een vrijwillige medewerker in uw regio beschikbaar is. Na een eerste oriënterend gesprek tussen u en vrijwillige medewerker (bij u thuis) kan besloten worden om een volmachtgever-gevolmachtigde relatie aan te gaan.

Presentatiedienst

1 Bestaat de mogelijkheid dat iemand van de NVVE een presentatie over euthanasie verzorgt?

De NVVE beschikt over een Presentatiedienst met geschoolde vrijwillige medewerkers die lezingen kunnen verzorgen. Daarnaast geven zij ook in de NVVE-stand informatie op beurzen en symposia. De kosten voor een lezing worden afgesproken in overleg met de coördinator van deze dienst.

2 Hoe komt u in contact met iemand van de Presentatiedienst?

U kunt telefonisch, schriftelijk of via de mail contact opnemen met het bureau. De coördinator van de Presentatiedienst zoekt een spreker die goed thuis is in het onderwerp van de aanvrager en die niet al te ver uit diens buurt woont. De (aanstaande) spreker neemt voor verdere afspraken contact met u op.

Ook kan men via de coördinator de stand van de NVVE uitnodigen op beurzen en symposia.

3 Kunt u wensen ten aanzien van de lezing kenbaar maken?

Sommige groepen willen graag een vrouw of juist een man als spreker. Ook gaat de voorkeur soms uit naar een wat oudere of juist wat jongere persoon. Het komt ook voor dat iemand graag een spreker heeft met een bepaalde beroepservaring, bijvoorbeeld een verpleegkundige of verzorgende. De NVVE probeert zoveel mogelijk rekening te houden met uw wensen. Ook over het niveau, de lengte, de inhoudelijke accenten en de vormgeving van de lezing is altijd overleg mogelijk.

Informatievoorziening

1 Heeft de NVVE schriftelijke informatie ter beschikking?

Als voorbereiding op een scriptie, spreekbeurt o.i.d. is tegen vergoeding een informatiepakket (ook in het Engels) op aanvraag beschikbaar. Het pakket bestaat uit een bundeling van artikelen, die diverse aspecten van euthanasie en andere keuzes rond het levenseinde behandelen. Dit pakket is schriftelijk, telefonisch of via de mail aan te vragen.

2 Geeft de NVVE boeken en/of brochures uit?

In de loop der tijd heeft de NVVE een aantal boeken en brochures uitgegeven. Een lijst van deze uitgaven is verkrijgbaar bij het bureau of u kunt de boeken en/of brochures bestellen via de website.

3 Heeft de NVVE een verenigingsblad?

Vier keer per jaar verschijnt het verenigingsblad *Relevant*: een opiniërend en voorlichtend tijdschrift over euthanasie en hulp bij zelfdoding. Leden van de vereniging ontvangen dit blad gratis, niet-leden kunnen zich abonneren. Voor visueel gehandicapten is er een ingesproken versie op daisy-cd-rom.

4 Hoe is de NVVE te breiken?

Telefonisch: 0900 606 06 06 (€ 0,10 p.m.)

Internet: www.nvve.nl

Schriftelijk: NVVE, Postbus 75331, 1070 AH Amsterdam

Voor nog meer antwoorden op uw vragen,
ga naar **www.nvve.nl/veelgestelde vragen**